

Handout 6

Tvorba dotazníku: layout, logika a znění otázek

Struktura dotazníku

- Úvod (ještě jednou stručně cíle šetření, záštita organizací apod.)
- Instrukce pro respondenta (s příklady, odkazy na FAQ, kontaktem na podporu)
- Identifikace dotazníku / respondenta (popř. tazatele)
- Zahřívací část (snadné, neosobní, faktické)
- Centrální část dotazníku (nejdůležitější, obtížnější)
  - faktické zjišťovací otázky, postojoyé otázky, jednání atd.
- Závěrečná část (identifikace a citlivé otázky)
  - socio-demografické otázky, politická orientace atd.
- (volitelně) Evaluační otázky (otázky na dotazník)
- (Otázky pro tazatele – průběh, místo, identifikace atd.)

Hlavní zásady tvorby otázek I.

- Jednoduché
  - běžný jazyk, celé věty (V jakém roce jste se narodil/a?)
  - kratší věty, málo souvětí
- Srozumitelné
  - dobře definované (operacionalizované) koncepty převedené do jazyka srozumitelného pro všechny potenciální respondenty
  - nepřekrývající se kategorie vyčerpávající všechny možnosti odpovědí

Cvičení – formulace otázek

- Proč jsou následující otázky špatné a jak je formulovat lépe?
  - Jak často pijete sami?
  - Jak často jste požil/a alkoholický nápoj v posledních 30 dnech?
  - Kdy jste začal/a pít alkohol?
  - Kolik toho obvykle vypijete? (Škála 0-5; 5-10; 10 a více nápojů)
  - Projevily se u Vás někdy abstinenční příznaky?

Cvičení – výsledky

- nejasný koncept „pití“ (1 a 4 otázka)
- překrývající se kategorie (ot. 4)
- nejasný časový rámec (všechny kromě 2 – měsíční prevalence)
- otevřené otázky => různé formy odpovědí (1 – 3)
- nejasný koncept „nápoje“ (0,5 piva nebo 0,04 slivovice?)
- nevysvětlení abstinčních příznaků (ot. 5)
- nemožnost (mezinárodního) srovnání – existence standardizovaných a prověřených (reliabilita / validita) otázek

Hlavní zásady tvorby otázek II

- nestranné
  - otázky by neměly být zaujaté a návodné
  - vyhnout se „silným“ subjektivním a sugestivním výrazům (přídavná jména jako prestižní, respektovaný)
- realistické z hlediska času
  - otázky na minulost / budoucnost obtížné, zvláště u běžných aktivit
  - např. Jak často jste v poslední roce využil mobilní telefon?
  - Lépe: Jak často v běžném pracovním dni využijete mobilní telefon?

Hlavní zásady tvorby otázek III

- bez nepodložených předpokladů o respondentech
  - viz předchozí otázka o mobilním telefonu!
  - nutné přizpůsobit cílové populaci a užívat screening / filtry
    - Jak často v běžném pracovním dni využijete mobilní telefon? a) nevyžívám mobilní telefon; b) ...
- bez dvojitých záporů
  - dvojité záporné jsou nesrozumitelné (např. „Nesouhlasím s nedokončením Jaderné elektrárny Temelín.“)

Hlavní zásady tvorby otázek IV

- jeden koncept = jedna otázka (nebo baterie)
  - nepoužívat „vícehlavňové“ otázky, tj. neptat se na více různých věcí v jedné otázce
  - např. Jestliže bude zavedeno školné, budete zvažovat ukončení studia a nalezení zaměstnání? ... Ano / Ne
  - Souhlasíte se zvýšením poplatku za odpad, pokud by byl výtěžek využit pro zvýšení počtu odběrných míst a zvýšení frekvence odvozů? ... Ano / Ne
- seskupování témat
  - související / navazující otázky seskupovat do tematických bloků
  - možno uvést výstižným nadpisem, popř. i popisem

Hlavní zásady tvorby otázek V

- možnost „Nevím“ / „Nerozhodnutý“
  - (při osobním rozhovoru) obvykle nedávat možnost „nevím“, ale tazatel by měl mít možnost takovou odpověď zaznamenat
  - v internetovém šetření (obecně u všech, které vyplňují sami) zvážit podle povahy a náročnosti otázky
  - někdy nás může naopak „nevědomost“ zajímat
- možnost „Nechci odpovídat“
  - u citlivých otázek (např. výše příjmu, politická příslušnost, užívání nelegálních látek, sexuální orientace atd.
  - jinak hrozí zkreslení (nepravdivé a zavádějící odpovědi) nebo dokonce odstoupení z výzkumu
- možnost neutrální odpovědi („ani-ani“)
  - u lichých škál zvážit použití prostřední (neutrální) kategorie
  - nevyhraněnost postojů vs. jejich polarizace

Typy otázek I

- otevřené
  - nabízí „neomezený“ prostor pro vyjádření odpovědi
  - v kvantitativních šetření používat opatrně
    - velký počet zvyšuje náročnost = snižuje návratnost
    - obtížné kódování (zvláště u delších odpovědí), ohrožení validity a reliability
- uzavřené
  - předem daný počet kategorií pro odpověď
  - oproti otevřeným jednotnější, spolehlivější a jednodušší pro respondenty i pro analýzu a interpretaci
  - nevýhody: nahodilé vyplnění, sugestivní odpovědi, nemusí vystihnout názor dotazovaného, složitější na vytváření

Typy otázek II

- částečně uzavřené
  - přidání otevřené kategorie („Jiné, prosím vypište:“ apod.)
  - více informací a menší seznam kategorií
  - „úniková“ možnost pro respondenty
  - obtížnější kódování a analýza/interpretace

Škálování

metody měření intenzity psychologických a sociologických postojů k dané situaci / osobě

- pořadová škála
  - např. seřadíte činnosti podle oblíbenosti
  - neznáme rozdíly mezi pořadími
- intervalová škála
  - hodnocení na stupnici => známe rozdíly a můžeme lépe statisticky zpracovat
- bipolární škála (sémantický diferenciál)
  - měření intenzity postojů, nejčastěji na 7 stupňové škále
- Likertova škála
  - umožňuje zjistit nejen obsah postoje, ale i jeho přibližnou sílu
  - složena z výroků, na které respondent může odpovědět na 5 stupňové škále (např. "Zcela nesouhlasím" až "Zcela souhlasím,,")
  - obsahuje středovou hodnotu "Nevím,,
- další?

Ověřené možnosti odpovědí (ordin. pr.)

Souhlas	Kvalita	Frekvence	Spokojenost	Obtížnost
Rozhodně souhlasím	Velmi dobrý	Nikdy	Velmi spokojen	Velmi obtížné
Spíše souhlasím	Dobrý	Zřídka	Spíše spokojen	Dost obtížné
Ani souhlas ani nesouhlas	Průměrný	Občas	Ani spokojen, ani nespokojen	Ani snadné, ani obtížné
Spíše nesouhlasím	Špatný	Pravidelně	Spíše nespokojen	Dost snadné
Rozhodně nesouhlasím	Velmi špatný	Často	Velmi nespokojen	Velmi snadné

Praktické rady

- délka dotazníku 45 minut max. (u on-line spíše 30 minut)
- přímá otázka je lepší, než nepřímá => nepřímá při hrozbě zkreslení a pro většinu teoretických konceptů
- lepší než hypotetické otázky (co by kdyby) jsou otázky na existující / konkrétní fenomén
- otázky musí být pro respondenty sociálně přijatelné a ideálně také důležité (zajímavé)
- používejte přechylování (Byl/a jste v posledním roce ...)
- využijte naplno možnosti nabízené internetovým dotazníkem (interakce, grafika, okamžitá zpětná vazba, kontrola odpovědí atd.)
- vždy proveďte pilotní ověření (i kdyby to mělo být na vzorku 5 přátel nebo kolegů)

Poslední kontrola před pilotáží

Otázky

- Je otázka nezbytná?
- Není otázka vychýlená / zaujatá?
- Není otázka návodná?
- Není otázka „dvojhlavňová“?
- Spoléhá otázka na paměť respondenta?
- Není otázka založena na nepodložených předpokladech?
- Neobsahuje dvojí zápor?
- Nepoužívá otázka žargon, slang nebo zkratky?

Odpovědi

- Jsou nabízené možnosti vyvážené?
- Jsou vyčerpávající?
- Nepřekrývají se?
- Jsou srozumitelné?
- Odpovídají otázce?
- Nabízejí dost prostoru (u otevřených)?

Dotazník

- Jsou všechny otázky číslované?
- Fungují všechny filtry?
- Je struktura logická a podle témat?
- Jsou k dispozici srozumitelné instrukce pro vyplnění a odevzdání dotazníku?
- Je grafické uspořádání (odstupy, řádky, sekce atd.) přehledné?

Diskuse k závislým a nezávislým proměnným

- Jaké *stereotypy* se pojí s kuřáky / kouřením?

ÚKOL

- Na základě zpětné vazby a dnešní diskuse revidujte seznam proměnných
  - jaké vztahy budete zkoumat (závislé – nezávislé proměnné)
  - z jakých konceptů (literatury) čerpáte
- Navrhněte jejich operacionalizaci do podoby *konkrétních položek* dotazníku.
- Termín do 2.12.2020
- Nahrát do Moodle (stačí jeden text za skupinu)

Děkuji za pozornost!